

Jakab levelének aktualitása

■ GÁNCS TAMÁS

Személyes felütés – könyvajánlással

Mind gyülekezeti, lelkészi, mind egyetemi, oktatói szolgálatomban megtapasztalhattam, milyen gazdag tartalmú levél Jakab levele. Sokan sokféleképpen írtak már róla az egyháztörténelemben, az újszövetségi írásmagyarázat történetében; jómagam nem ezeket a kutatásokat szeretném összefoglalni, sem nem objektív, távolságtartó szövegelemzést közölni, a szándékom egy szubjektív, kortárs értelmezés lehetőségének felvázolása. Jakab témái, felvetései, érvelési rendszerei ugyanis nagyon szépen alkalmazhatóak a mai posztmodern keresztény gondolkodás kérdéseinek megválaszolására. Erre tett kísérletként ajánlom mindenkinek személyes figyelmébe ezt az előkészítő anyagot, amely Jakab üzenetének, etikai fókuszú írásának újragondolásában adhat támpontokat. Evidencia, hogy minden, ami megosztásra kerül ezen dolgozat keretein belül, csak és kizárólag akkor érthető meg, ha az ember elolvassa, újraolvassa Jakab levelét elejétől a végéig. Ennek segítségével állhat össze a mozaikdarabokból maga a kép.

Megköszönni a kísértéseket? (Jak 1,1–18)

PESTHY Mónika *A csábítás teológiája* (2005) című, nagyon izgalmas könyvében szépen végigviszi, mit is jelent a kísértés, a kísértő az ószövetségi, intertestamentális és újszövetségi korok irataiban egyaránt. Ugyanilyen alpmű lehet a felkészülésünkben Rüdiger SAFRANSKI *A gonosz, avagy a szabadság drámája* (1999) című vallásfilozófiai, eszmetörténeti műve, amely szintén segíthet megtalálni az igazodási pontokat az emberi gondolkodás történetében, komoly súllyal vizsgálva a bibliai kísértések magyarázatát, mondanivalóját, hasonlóságait és különbözőségeit. Mindkét szerző figyel arra, hogy bemutassa a folyamatot, mennyit is változott a kísérésről és a kísértőről szóló narratíva az évezredek alatt. Jakab levele megértésében segítségünkre lehet ezt a két könyvet elolvasni, ismertetni, amikor is a kísértés céljáról, eredetéről, értelméről, vágyott vagy éppen elutasított voltáról morfondírozunk.

Ellentmondásos ugyanis „kísértésbe esni”, hiszen van benne egy elég erős passzivitási faktor, mint ha nem is döntés kérdése lenne, mintha kívül esne azon a szférán, amelybe beleszólásunk van. A Mi-atyánk ötödik kérése – „ne vigy minket kísértésbe/ne hagyj minket beleesni a kísértésbe” – körüli ősi fordítási, interpretációs vita is nehezíti a helyzetünket, hiszen egyszerre utal az elesettségünkre és a „nemet mondás művészetével” vívott harcunkra. Jakab a kísértések „mellett” érvel, arra fókuszálva, hogy a kísértés tulajdonképpen felfogható úgy is, mint a hit próbatétele, amellyel a lélek állhatatosabb lesz, és immunisabb lesz a külső vagy belső veszélyekre, megingásokra. Amikor arra utal a tizenkettedik versben, hogy boldog/áldott, aki kiállja a próbát, ezt a mondanivalóját erősíti meg. Sőt jutalmat is kilátásba helyez, hiszen az élet koronája a tét, az Urat szeretők ezt nyerhetik el. Az előadásra való felkészülésünkben érdemes megvizsgálni alaposabban a Genézis könyvének bűnbeesési történetét (1Móz 3,1–24), valamint Jézus megkísértésének evangéliumi leírását Máté evangéliumában (Mt 4,1–11), hiszen mindkét történet, másképpen ugyan, de fontos jellemzőit tárja elének a kísértésnek. Ugyanígy segítség lehet Jób könyvének bevezetését és befejezését is megvizsgálni, hiszen a könyv keretezése is számos kérdést felvet a kísértés, a próbatétel fogalmai és azok értelmezései kapcsán (Jób 1,1–22; ill. Jób 42,7–17). Irodalmi vonatkozásként két klasszikus mű is ide kívánczik – Johann Wolfgang von Goethe *Faustja* és Madách Imre *Az ember tragédiája* –, hiszen mindkét esetben sokat tanulhatunk a kísértés dinamikájáról, működési nehézségeiről/lehetőségeiről és természetesen a megküzdési stratégiákról. Jakab levele első fejezete első kétharmadában (Jak 1,1–18) a kísértés tárgyalása kapcsán a bölcsesség, a kételkedés, a gazdagság-szegénység, sőt a mulandóság témáit is tárgyalja röviden, amelyek hol áttételesen, hol közvetett módon kapcsolódnak csupán a kísértés tematikájához, a fejezet végén pedig az ige hallgatása és megtartása (Jak 1,19–27) új üzenetet nyit meg az olvasók, hallgatók számára.

Nyelvbűnösök megtérése (Jak 3,1–12)

Sokféleképpen szoktuk definiálni, hogy mit is jelent a megtérés, és miből is kell megtérni, ezen belül azonban ritkábban beszélünk arról, hogy a nyelvünk, a beszédünk, a felelősen vagy felelőtlenül kimondott szavaink is meg kell hogy térjenek. A kimondott szónak ugyanis nemcsak teremtő, de romboló ereje is nyilvánvaló. Jakab az utóbbit domborítja ki erőteljesebben, felhívva a figyelmet arra, hogy kockáztat az, aki a gyülekezetben nem felelősségteljesen és nem hitelesen szólal meg, hiszen az Örökkévaló ítélete súlyosabban vonatkozik rá. Esterházy Péter fogalmaz így *A szavak csodá-*

latos életéből című előadásában: „A mondat arra lehet példa, hogy nemcsak én írom a mondatot, az is írja önmagát. Vagy másképp: hogy a nyelv is szerző.” (ESTERHÁZY 2003, 9. o.) Ha ebből a gondolat kísérletből indulunk ki, kimondhatjuk, hogy a nyelv lehet termékeny, konstruktív, másokat gyógyító szerző, de lehet középszerű, destruktív és másokat megbetegítő. Sokra képes a nyelv, még ha kicsiny is, nem véletlen hasonlítja Jakab egy olyan kicsi tűzhöz, amely képes idővel egy egész erdőt kiirtani. A közmondás parafrázisával élve: kicsi a tűz, de erős, vagy még inkább: kicsi a nyelv, de erős. Gondolkodjunk el együtt Jakab ezen szövegen belül tetten érhető képeiről: lovak és zabla, hajók és szél, mocsok és test, állatok és megszelídítés. Mivel a mai kor sajátja, hogy egyre inkább képekkel kommunikál, és azokon keresztül üzen, éljünk ezekkel az erős, jól érthető képekkel a téma kidolgozásánál, előadásánál.

Vegyük elő nagyon hangsúlyosan a témát: milyen szerző is a lelkész nyelve, beszéde, hovatovább az igehirdetése, lelkigondozói szavai, tanítása? Egy lelkész közösségben ne csak a gyülekezeteink tagjaira figyeljünk, hanem a lelkésztársakra és a nekik szánt „szerzői” mondatokra is. Jakab határozottan kiáll amellett, hogy csak az tanítson, csak az szóljon, akinek egyrészt van mondanivalója, másrészt tudja, hogy mit mond, kinek mondja, miért mondja. A tanítás nem játék, és sosem lehet giccs vagy közhelyparádé. A keresztyén tanítás élet-halál kérdés, éppen ezért csak az menjen tanítónak, gyülekezetet oktatónak, vigasztalónak, örömhírt hirdetőnek, akinek megvan az elhívása, elkötelezettsége, de emellett képes ezt istenazonosan és önazonosan végezni. Hiszen az ítélet minősége és mennyisége a tét. Ahol a kimondott tanítói, hitvallói, prédikációs szónak, magának a hirdetett igének súlya és hatása van. A nyelv megszelídíthető, mint a kis herceg és a rókája esetében, hiszen a keresztyén tanító meg kell hogy szelídítse, Istenhez kell hogy szelídítse a nyelvét, hogy aztán felelőssé válhasson azért, amit megszelídített. Hiszen nem mindegy, hogy áldja vagyátkozza a száj az Örökkévalót, vagy éppen embereket emel fel vagy tapos le.

Gyönyörű az igeszakasz végén a forrás képe, de a fügefafa-olajbogyó-füge triumvirátus is. Készülésünkkor érdemes végiggondolni a témához kapcsolódóan Zsolt 140,4-et: „*Nyelvük éles, mint a kígyóé, viperaméreg van ajkukon*”, illetve Mt 7,16-ot: Jézus mondja: „*Gyümölcszeikről ismeritek meg őket. Tüskebokorról szednek-e szőlőt, vagy bogáncskóróról fügét?*” Mindkét igeveres nagyon szépen beleilleszkezdhet a mondanivalónk megerősítésébe, külön kiemelve a szavak mai szerepének vizsgálatát. Kitekintésünkben elmélyedhetünk abban is, milyen hosszan szabad és kell prédikálnunk, illetve hogyan fedezhető fel egy új, érzékeny nyelv, amely képes a kortárs kérdésekre kortárs nyelven, érthető, mai nyelven megszólítani az ígét, megszólítani az embert, megszólítani a keresőt, de a gyülekezet belső magját is. Óriási kihívás, de lelkészekként, akiknek a nyelv a munkaeszközünk, sőt „szerzőnk”, kötelességünk időt, energiát és még inkább csendes imádságot szánni a megtalálásra, hiszen ebben a nyelvi szolgálatban állunk, Jézus után szelíden, Luther után szabadon, „itt állunk, másként nem tehetünk”.

Boldogok a gazdagok? (Jak 5,1–6)

Jakab levelének utolsó fejezete nagyon kemény mondatokkal indít, és nagyon kemény témát vet fel: a gazdagság-szegénység igencsak komplex kérdését. A levél más pontján is előkerül a téma, ami jól mutatja, hogy a levél szerzője, de olvasói számára is feszültséget jelent, mit is kezdjenek minden társadalom legvitatottabb krízisével, az anyagi megosztottsággal. A formálódó keresztyénység mindig is

törekedett arra, hogy a jézusi és páli etika alapján állva befogadó és elfogadó legyen a szegények, koldusok irányában, és kritikus és számonkérő hangot üssön meg a gazdagokkal, vagyonosokkal szemben. Jakab levele ebbe a hagyományba illeszkedik bele, amely túl a jézusi-páli fundamentumokon, az ószövetségi próféták igehirdetéseire is támaszkodhatott.

Jakab nem csupán a konkrét gazdagságról értekezik, de a földi világban összegyűjtött javak felett is ítéletet mond, kihangsúlyozva a tanítást, hogy minden, amink van, tulajdonképpen átmeneti, és valódi isteni, mennyei értéke nincsen. Jakab nem véletlenül használja az „utolsó napokban” kifejezést, hiszen levelének van egy eszkatológiai kitekintése is, amelyhez erős apokaliptikus kifejezéseket is felhasznál. Jakab egyértelműen utal a Hegyi beszéd jézusi tanítására: Jézus mondja: „*Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, ahol a moly és a rozsdá megemészti, és ahol a tolvajok betörnek, és elloppják...*” (Mt 6,19) Emellett abban is elmarasztalja a gazdagokat, hogy nem segítik a szegényeket, nem osztják meg a vagyonukat a rászorulókkal. Eszünkbe juthat Jézus gazdag ifúnak mondott mondata: „*Jézus rátekintett, megkedvelte őt, és ezt mondta neki: Egy hiányosságod van még: menj, add el, amid van, és oszd szét a szegények között, akkor kincsed lesz a mennyben; azután jöjj, és kövess engem!*” (Mk 10,21) Az előadásra való készüléskor feltétlenül érdemes áttekinteni a prófétai igehirdetéseket, amelyekben visszatérő motívum a gazdagok, a gazdagság ellen megfogalmazott ítélet. Az evangéliumi példázatok közül több is – bolond gazdag, gazdag és Lázár, tékozló fiú, hamis sáfár, minak – érinti a témát, de az Apostolok cselekedeteiről szóló könyvben is találunk példákat az anyagi kérdések helyén kezelésének tekintetében. Jakab alapvető ószövetségi rendelkezésekre is utal, amelyek rögzítik a Tórában, mi is az Örökkévaló akarata az adakozás, a pénzzel való bánásmód, a szegények felé való odafigyelés tárgykörében. Jakab erős, erőteljes kritikája nem áll meg a leírásnál, a következményeket is pontosan megfogalmazza a bűn és a bűnhődés logikája mentén. Nagyon lényeges, hogy a készüléskor igyekezzünk a mai valóságunkból vett konkrét példákat is bemutatni, mert anélkül nagyon steril maradhat a témafeldolgozásunk.

Lmk-előadás utáni beszélgetésre ajánlott kérdések

Milyen bűnei lehetnek az igehirdetéseink nyelvének?

Bűn-e a vallásos közhely vagy éppen a kánaáni nyelv? Bűn-e a direkt moralizálás vagy az etikai kérdések dominanciája? Szabad-e társadalmi/társadalompolitikai kérdésekről egyértelmű tanítást megosztani, vagy a prédikáció nem ennek a helye? Lehet-e az igehirdetési nyelv bűne, ha nem mer/akar aktuális lenni, és benne marad a szöveg korában, vagy éppen az időtlenségben lebeg?

Mi a lelkészi hivatás első számú kísértése?

Mit tudunk kezdeni a lelkészi hiúsággal, bizonyítási és megfelelési kényszerekkel? Van-e anyagi, erkölcsi, kiegészi, tanítási kísértésünk? Milyen konkrét kísértésekre gondolunk lelkészként, amikor ki mondjuk nap mint nap a fohászunkban: „ne vigy minket kísértésbe”? Minket, lelkészeket mi és ki visz kísértésbe?

Mit tud kezdeni a jóléti kereszténység a kemény prófétai és apostoli bibliai mondatokkal, mint amilyen Jakab egyértelműen gazdagokat elítélő üzenete?

Szabad-e, kell-e lelkészként a gazdagok/a gazdagság ellen szót emelnünk a szószéken, bibliaórákon egy olyan korban, amikor a gazdagság mintegy követendő eszményként is megjelenik? Gazdasági szempontból megteheti-e a mai egyház/gyülekezet/lelkész/vezetés, hogy a gazdagok/gazdagság ellen szóljon, amikor a gazdag emberek adományaira, egyszázalékos döntéseire számít (számol velük)?

Személyes utóirat – igei zárszóval

Bízom benne, hogy előkészítő írással – ahol három kiemelt témát tárgyaltam, az egész levél kontextusát szem előtt tartva – sikerült „kedvet csinálni” Jakab levelének újraolvasásához, újraértelmezéséhez, feldolgozásához, egy lmk-előadás megírásához. Egy nagyon izgalmas újtestamentumi könyv, amellyel kapcsolatban azt is írhatnánk – kis túlzással élve –, hogy akár ma is íródhatott volna. Ajánlom a lelkési körön kívül is bibliaórai sorozatra, evangélizációs sorozatra vagy éppen egyetemista vagy fiatal felnőttek körében tartott beszélgetéssorozat alapjaként. Témái olyan témák, amelyekben mindenki érintett, éppen ezért könnyen tud hozzá kapcsolódni többféle korosztály. „Közeledjetek Istenhez, és ő közeledni fog hozzátok.” (Jak 4,8a) Közeledjünk Istenhez Jakabon keresztül is, és így – ígérete szerint – lehet reménységünk, bizodalunk az ő közeledése felől is.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BOLYKI János 1998. *Újszövetségi etika*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- ESTERHÁZY Péter 2003. *A szavak csodálatos életéből*. Magvető Kiadó, Budapest.
- FARKASFALVY Dénes 1995. *Bevezetés az újszövetségi Szentírás könyveihez*. Szent István Társulat, Budapest.
- FEKETE Károly 1994. *Jakab apostol levelének magyarázata*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- GALSÍ Árpád 2012. *Jakab, az Úr testvére*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- GROÓ Gyula 1963. *Jakab levele*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.
- LENKEINÉ SEMSEY Klára 2017. *Jakab és Filemon levelének magyarázata*. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen.
- PESTHY Mónika 2005. *A csábítás teológiája*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- SAFRANSKI, Rüdiger 1999. *A gonosz, avagy a szabadság drámája*. Ford. Györffy Miklós. Európa Könyvkiadó, Budapest.